

M. KAYAHAN ÖZGÜL İLE EDEBİYAT TARİHİ VE SEKMELER ÜZERİNE

İsa Koyuncu

- *Edebiyat tarihimizde ihmâl edilmiş, kenarda kalmış veya kasıtlı olarak es geçilmiş pek çok metnin ve yazarın üzerindeki tozlu zaman perdesini kaldırarak onları muhataplarıyla buluşturduunuz. Bilhassa hâtırat ve mektup başta olmak üzere farklı türlerde metinler neşrettiniz. Son yıllarda metin neşri çalışmaları büyük bir ivme kazandı ve gün geçtikçe “eleştirel basım”, “açıklamalı orijinal metin”, “günümüz Türkçesiyle” gibi etiketlerle eski metinler yeniden yayına hazırlanıyor. Günümüzde metin neşrinin geldiği noktayı nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu yolda takip edilen bir metot var mı? Metin neşrinin temel problematikleri nelerdir?*

Metin neşri, kültürel aktarımın en önemli kanallarından biri... Bizim edebiyatımız için bu önem birkaç kat daha artıyor; zira, yeni harfli metinlerin neşri kadar, eski harfli olanların yeni basımlarının yapılmasını da içeriyor. 1930 veya 40'lı yıllardan bir metnin hatırlanıp yeni basımının yapılmasıyla eski harfli bir metnin keşfedilip neşre hazırlanması aynı kefedede değerlendirilemez. İlki alfabe içi, diğeri alfabeler arası... İlki kültürel olarak daha yakın, ikincisi daha ırak... İraktakini yakın etmek için yapılacaklar daha fazla... İster dört yüz yıllık bir yazma divan olsun, isterse matbu bir XIX. asır draması, artık transkripsiyonun anlamsızlığı fark edilmeli ve transliterasyon yeterli bulunmalı... Transkripsiyon alfabesi, dil incelemesi için kullanılacak metinlerde gayet anlamlı ve vazgeçilmez olsa da edebiyat için transliterasyon bir mecburiyettir. Metnin okurla arasındaki mesafenin kapanması ve çağları aşan bir münasebetin kurulabilmesi için dil zaten yeteri kadar büyük bir engel teşkil ediyorken, buna bir de transkripsiyon işaretlerini eklemek olacak iş değil. Dikkat ettiniz mi, bilmiyorum; klasik edebiyat ile olan bağımızın kopukluğundan şikâyet edenler transkripsiyonlu metin neşirlerinin de sadık ve katı uygulayıcıları... Okur, alfabesindeki çetrefili bile sökemediği bir met-

nin girift anlam katmanları arasına dalıp, onunla boğuşacak gücü zaten kendinde bulamıyor. Böylece, klasik metin neşirlerimiz hep daracık bir akademik çevrenin elinde dönüp duruyor. Okurun geçmişiyile barışmasını sağlayacak o mucizenin gerçekleşmemesi şaşırtıcı mı? Değil.

Ya modern eserlerin basımı?

Yenileşme devrinin büyük kısmı matbu olan eski harfli metinlerinde –Allah’tan ki- transkripsiyon heveslilerine rastlanmıyor; lakin oradaki metin aktarımı problemleri çok daha ince ve karmaş dolaş... Hangi metin, niçin ve nasıl yeni harflere aktarılacak sorularının sağlam ve tutarlı bir cevabını vermek zor. Yayınevi de metnin hazırlayıcısı da okur da hatalı. Yayınevi “Hangi metin?” sorusuna orta ve yükseköğretim kurumlarının Türkçe ve edebiyat derslerinde okutulan eserleri cevap zannediyor. Mikro iktisadın en temel bahislerindendir: Bir metanın arz miktarı arttıkça, oluşan doygunluk sebebiyle talebi azalır ve bu yüzden de fiyatı düşer. Aynı anda yetmiş-seksen kitabevi birden *Eylül*’ü basınca kâr edilemeyeceğini tahmin için iktisatçı olmaya da ihtiyaç yok. Buna rağmen, yayınevlerinin neşriyat politikasında en küçük bir değişiklik görülüyor. Oysa, aynı edibin bilinmeyen eserlerini ortaya çıkarmak yahut sanat anlayışını aydınlatacak yazılarını toplamak gibi onlarca seçenek daha var.

Peki, “Niçin bu eseri basmalı?” sorusu?

Bu sorunun cevabını yakınlarda *Hürriyet Gösteri*’de yayımlanan bir yazımda ele almaya çalışmıştım. Fikrim o ki, eski metinlerin yeni neşirlerini hazırlamayı ve hazırlananı basmayı düşünenler, öncelikle bu soruyu cevaplamalıdır. “Çünkü, telif hakkının süresi doldu.” açıklaması bir cevap olamaz. Pek tabiidir ki, bir eserin “avant-garde” nitelikleri, öncülüğü, yol açıcılığı, nihayetinde de kanonik bir değer taşıması sebebiyle basıma hazırlanması ve yayınevlerinin de böyle metinlere öncelik tanınması gerekir. Bu eserler bir kenarda öylece unutulmuş, dururken, Şark kurnazlığıyla popülizmi körüklemenin kimseye bir faydası olmaz.

Galiba asıl sıkıntı “Nasıl hazırlanmalı?” sorusunda...

Doğru tahmin... Yeni harfli eserlerin canlandırıldığı basımlarda, hazırlayanın işi çok daha kolaydır. Metnin son hâli, birkaç açıklayıcı notla kotarılabılır. Lakin, eski harfli metinlerin aktarımında takip edilecek standartlar hâlâ

oluşamadı. Eserin dili ağırca ise, bugünün okuruna anlamın nasıl ulaştırılacağı başka bir mesele... Bilinmeyen kelimeler sahife sonlarına dipnot olarak mı taşınınsın? (Ama o zaman metnin hacmi ziyadesiyle artıyor) Sıkıntı çıkarıcı kelime her nerede geçiyorsa, anlamı da hemen yanında açılan bir paranteze mi yerleştirilsin? (Ama o zaman da okuma sekteye uğruyor ve akıcılığını kaybediyor) Hele bir de “sadeleştirme” denen bela var ki, çekmeyen bilmez. Neşrettiğimi söylediğiniz o metinlerin hiçbirini sadeleştirmedim. Bu tabir bana sade kahve’yi hatırlatıyor. Metnin bütün tadını tuzunu alıp kuru telvesini bırakma işinin adı gibi geliyor. Sanat eserine böylesi bir müdahaleye hakkımız olup olmadığını hiç tartışmıyoruz. “Bu beste fazla kompleks, sadeleştirmek lazım” yahut “Bu tablodaki arabesk unsurlar göz yoruyor, sadeleştirilmeli” gibi cümleler hiç duymadık. Önümüzdeki edebiyat metni ise, onun da dokunulmazlığı olan, müdahale imkânı vermeyen bir sanat eseri olduğu bilgisini taşımalydı; kaybedeli çok oldu; yeniden hatırlayacak gibi de durmuyoruz. Sadeleştirme bir amaç değildir; okuru eserle tanıştırmaya ve ileride orijinal dilinde okumaya heveslendirme, ikna etme aracıdır. Hepsisi bu...

Siz monografiler hazırlanmadan hakiki manada bir Türk edebiyatı tarihinin yazılamaya-

cağını iddia ediyorsunuz. Hazırlamış olduğunuz Halid Fahri, Münif Paşa, Ahmed Kemâl Akünal, Osman Nevres Efendi, Leskofçalı Galib Bey, Yenişehirli Avni Bey, Hersekli Arif Hikmet Bey ve Muallim Naci Efendi'nin monografileri bir edebiyat araştırmacısı olarak bu iddianın ardında durduğunuzu gösteriyor. Monografi ve edebiyat tarihi ilişkisini biraz açar mısınız?

Andıklarınızın bir-ikisi biyografi ile monografi arasında gidip gelen ve monografi olabilmek için çarpınan çalışmalar... Belki de *Türk Edebiyatında Siyasî Rüyâlar, Resmin Gölgesi Şiire Düştü* yahut *Dîvan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle* gibi çalışmalarım monografi olmaya daha yakındır. Monografi'yi edebiyatın teorisi, kavramları, tür ve formları, içerik ve “dışarık” problemleri gibi pek çok alanda yapılması gereken çalışmalar için kullanıyorum. “Mono” dendiğine göre, dar alanlarda derinleşen oturaklı işler... Biz henüz ediplerimizin biyografilerini bile tam olarak hazırlayamadık. Emin olun, yazmalar çağından geçtim, cumhuriyet sonrasında bastığımız kitapların dahi eksisi azca bir bibliyografyasına sahip değiliz. Eserler hakkında nihai yorumlar henüz yapılmadı. Eleştiri, birbirinin sırtını sıvazlamaya dönüşünce, hangi eser elenmeli, hangisi ölümsüz, hangisi edebiyat tarihine girmeyi hak eder, bilemez olduk. Bir yandan, edebiyat tarihinin edipler değil, eserler tarihi olduğunu söylüyor,

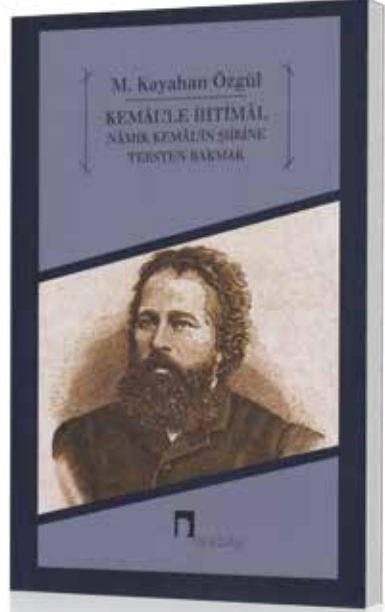
diğer yandan da edebiyatta “kadın/ Kürt/ queer” gibi garip kategoriler açıyoruz. Geçmişin kemikleşip kalan edebî hükümlerinin doğruluğundan öylesine eminiz ki, hiçbirini yeni baştan tartmaya kalkışmıyoruz. Bu sebeple de yanlıştın üzerine doğrular inşa etmeye çalışıyoruz. Boşa küre salladığımızı fark eden yok. Edebiyat tarihi yazmaya soyunmak, mevhum Kaf Dağı'na tırmanmak gibi... Cahil cesaretiyle kalkışanların bir kısmı ararken ölüyor, bir kısmı bulsa da tırmanamıyor; zorluğu fark edenler ise yüz geri dönüyor. Bilen, el altındaki çalışmalarla yazılamayacağını da biliyor; bilmeyen, niye becerip yazmadığını da bilmiyor.

Bir yazınızda “Bugün cumhuriyetle idare edilmeseydik ve saltanat sürüyor olsaydı, edebiyat tarihlerinde okuyacağımız edib ve eserlerin listesi bambaşka olacaktı ve o liste de şimdiki kadar subjektif hazırlanacaktı.” diyerek edebiyat tarihimizin objektif olmadığına, objektif yazıl(a)mayacağına ve bazı isimlerin özellikle öne çıkarıldığına işaret ediyorsunuz.

Cümle tanıdık geldi. Evet, bütün beşerî alanlar gibi, edebiyat tarihi de irrasyoneldir; malzemesi “doxa”dır. Normatif alanların malzemesi, prensipleri ve tespitleri normlara göre değişir ve edebiyat tarihi de bundan ari değildir. Norm koyucu toplumu değiştiren fikrî/ zihnî, sosyal veya siyasi bir inkılâp, bir travma kısa sürede norma da yansır ve onu yeniden şekillendirir. Dolayısıyla, edebiyat tarihinin kıymet hükümleri de edebiyat harici normlar tarafından belirlenir. Nasıl ki, meşrutiyetin normları saltanatinkine benzemezse, cumhuriyetin normları da meşrutiyetinkine benzemez. Motto gibi ifade edersem, böyle bir durumda “Poetikayı politika belirler”. O zaman, edebiyat tarihini de devrin eğilimleri yönlendirir. Edebiyatın yükselen aktüel ve kaypak değerleri, devirler ve çalkantılar üstü olması gereken edebiyat tarihini de fena hâlde etkiler. Andığınız cümlemi, bu çerçevede anlamanızı bekliyorum. Devlet-i Aliyye'nin son yarım asrında filizlenen ilerici zihniyet, edebiyat tarihini yazan ve dâhil edilecekleri de seçen zihniyettir. Aynı zihniyet, cumhuriyetin kurucu zihniyeti ile büyük ölçüde örtüştüğü için, yeni rejim sonrasının edebiyat tarihlerinde anılan ediplerde ve önemsenen eserlerde de hemen hemen hiç değişiklik olmaz. Ben de bahsettiğiniz cümleyi buradan hareketle kurmuştum. Şayet saltanat meşrutiyete dönüşmese, meşruti idarenin banisi olan kadro ve eğilim, arasından ileride cumhuriyeti ilan edecek kadroyu ve eğilimi çıkarmasa, bugün edebiyat tarihlerinde başköşeye oturan isim ve eserlerin bambaşka olacağını iddia ediyorum. Edebî sebeplerini umursamadan ve göstermeden, sadece “yenilikçi” olmadığı veya yeni bir rejim özlemediği için geriye itelediğimiz pek çok parlak ismin eserlerinin birinci sıraya tırmanması ihtimaline dikkat çekiyorum.

İhtimal dediniz de... Kemâl'le İhtimâl adlı eserinizde de bu bahse dair çarpıcı tespitler var. Orada, Nâmık Kemâl örneği üzerinden bazı edebî şahsiyetlerin âdetâ balon gibi şişirilmesine karşı çıkıyorsunuz. Bunda edebî kanonun belirleyici olduğunu mu düşünüyorsunuz?

“Balon” kelimesine peşinen itiraz edeyim. Kemâl’in şişirildiği, kabartıldığı ve binbir mübalağa ile kahraman mertebesine yüceltildiği doğru; lakin, içi tamamen boş, fos bir isimden bahsedildiği de sanılmıyın. Kemâl’in değeri değil, o değerlere bir agrandizörden bakışın yanlışlığı ve heves eseri olan yamama özelliklerle sahte bir ikona dönüştürülmesini tartışıyorum. Bir edibin eserini sanatın kriterleri yerine, popülist dikkatlerle, politik eğilimlerle değerlendirmek, sağlıklı hüküm vermeyi imkânsız hâle getiriyor. Sanatkârın başının etrafındaki haleden vuran parlak ışıklar yüzünden gözlerimizi iyice kısmış, seçmeye çalışırken, eserini doğru değerlendirmekte zorlandığımızda, orada bir “kamaşma” hâli yaşıyoruz demektir. “Kamaşma”-yı, bütün sanatlardaki benzer durumları ifade için kullanabileceğimiz bir terim hâlini alsın diye icat ettim. İsaabetli olup olmadığını zaman gösterecek; ama Kemâl Bey’in şuleler arasındaki nam-ı namilerine pek rânâ yaraştığından eminim. Kemâl’in temsil ettiği politik duruş rağbetini artırarak bugüne kadar sürmese ve işlerlik kazanmasa, onu yine de bu yere oturtur ve bu cümlelerle mi değerlendirirdik, sorusu benim için önemli...

Gözlerimiz kamaşmasa ne görürdük? Kocaman divanı olan bir şair, talebesi saydığı gençlerin yeniliklerini takliden yazılmış sekiz-on yenilikçi şiir, yine de ömrünün sonlarında Muallim Nâci'nin temsil ettiği çizgiyi benimseme... Biri yarım, diğeri halk hikâyesi kıvamında iki roman, ancak orta hâlli bir zekâsı ve tiyatro terbiyesi olan seyirciye hitap edebilecek birkaç oyun... Şinasi'den başlayarak, yeniliğin öncüsü kabul edilen hangi isme biraz yanaşacak olsak, aynı kamaşma ile karşılaşırız. Şimdilerde de bu illetten kurtulabilmiş değiliz; hatta, daha abartılı ve hastalıklı bir hâle soktuğumuz bile söylenebilir. “Cilâlî imaj çağı”nda, artık herkesten ayrı bir parıltı yükseliyor. Edebiyatın noosferi disko topu gibi... Bunca kamaşmanın acı sonuçlarıyla boğuşup duruyoruz işte.

Edebiyatta neyin kıymetli olduğunu edebî kanon mu belirliyor diye sormuştum.

Doğru ya... Laf başka yerlere kaydı ve asıl sorunuzu unuttum. Kanonu belirleyen “avant-garde” edipler ve eserler, arkalarından gelen isimleri etkilediğinde, onların da kanonik edebiyatın takipçisi ve sıradan ürünü hâline gelmelerini sağlar. Kanon koyucu, kendi aleladesini yetiştirir. Edebiyatın kanonu, edebî orijinalitenin dışında bir yerlerden, mesela zihniyet değişmelerinden veya sosyal-siyasi çalkantılardan beslenmeye başlarsa, “avant-garde”ını da oralar da arar. Böylece, estetik harici unsurların edebiyattaki sultanı başlar; kanon

hızla “inesthétique” bir düzleme çekilir. Artık kamaşmaya sebep olan unsurlar da edebiyatın dışında belirecek, ama edibi abartılarla vasıflandırmada ve çarpık çurpuk değerlendirmede kullanılacaktır. O hâlde sorunuzun cevabı da burada beliriyor: Edebiyatın niteliğini ve istikametini bir diğer “avant-garde” çıkıp da kanonlaşana kadar, mevcuttaki kanonik olan belirler; fakat edebî kanonu her zaman edebiyat belirlemez.

Klasik edebiyatçılar, XVIII. yüzyıl Osmanlı edebiyatından üç veya dört şahsiyet ile meşgul oluyorlar ve bu şahsiyetlerin dışındakilerle –kendi klasik değerleri içerisinde değerlendiremediklerinden– ilgilendiklerini söylemek pek de mümkün değil. Benzer bir durumun XIX. yüzyıl için de geçerli olduğu söylenebilir. Siz, pek çok akademisyenin ve araştırmacının yanına bile yaklaşmadığı “arayış”, “geçiş”, “yenileşme”, “yenilenme” devirlerinde derin arkeolojik kazılar yapıyorsunuz ve klasik edebiyatçıların kendi değerleriyle açıklayamadıkları bu edipleri belki de bir modern edebiyat araştırmacısının çalışması gerektiğini sıklıkla vurguluyorsunuz.

Evet, bilhassa XVIII. asır değerlendirmede tümünden yetersiz kaldığımız kanaatindeyim. Klasik edebiyat uzmanları, gelenekli olana dair birikimleriyle bu devreyi sıkıntısızca açıklayamıyorlar. Değişimin, dönüşümün, yenilenmenin başladığını hissediyor; lakin, bu kıpırdanışı izah edecek farklı ve daha yeni bir donanım ihtiyaçları olduğunu düşünmüyorlar. “Yeni”yi çalışmak için yetiştirilen uzmanlar ise, o asırdaki yenilenmeyi fark ediyor, anlamlandırabiliyor; buna rağmen, kadim olanın içinden ayıklamayı bilmiyorlar. Bir başka deyişle, klasiği bilenler yeniyi, yeniyi bilenler de klasiği yeteri kadar öğrenmediği için, XVIII. asra gereğince müdahale edemiyorlar. Her iki kültüre de sahip olan üçüncü bir uzman tipine ihtiyaç duyulduğu, fakat onu yetiştirecek “mutavasıt” bir eğitim olmadığı için, asır olanca bekâretiyle duruyor. Ortalıkta, asrı değerlendiriyor gibi görünen üstünkörü tespitler, yorumlar dolaşiyor.

Peki, sizce nasıl bir edebiyat tarihçisine ihtiyacımız var?

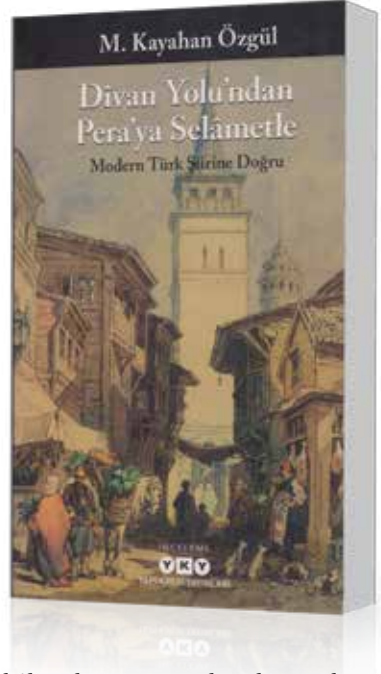
Edebiyat tarihi, bilumum edebiyat çalışmalarının sonuncu durağıdır. Öncelikle, muhkem metin neşirleri, kütüphane ve arşivlerin altını üstüne getiren araştırmalar, müdekkik incelemeler, derin analizler, soğukkanlı ve namuslu eleştiriler yapan uzmanlara ihtiyaç vardır. Bu usta, cevval, Eyyub sabrı ve Sherlock dikkati taşıyan fedakâr kalemlerin üst üste koyduğu malzemeyi değerlendirecek ve hepsinin muhasalasından süzülenlerle edebiyat tarihini yazacak o kişiye sıranın gelmesi ancak bundan sonradır. Bizde uzmanlar üzerlerine düşeni yapmadıkları veya yapılacak işlerin sonuna gelemedikleri için, tarih yazımı için şart olan malzeme de henüz toparlanamamıştır. Hâl böyle olunca, edebiyat tarihçisinin önünde iki yol beliriyor: Ya uzmanların yapmadıklarını da yapmak ve oradan topladıklarını değerlendirmek ya da yalap şalâp bir edebiyat tarihi müsveddesi karalamak... İlki için ömür yetmez, ikincisi için vicdan ve namus elvermez.

Edebiyat tarihçisinin vasıflarını, edebiyat tarihinin nitelikleri belirler. Böyle bir metin yazmak için neye ihtiyaç duyuluyorsa, edebiyat tarihçisi diye, işte o ihtiyaçları karşılayacak donanımdaki kişiye denir. Hiç şüphesiz, bir edebiyat tarihçisi öncelikle metodoloji bilmeli, lakin tek bir metodun esiri de olmamalı; Doğu'nun ve Batı'nın büyük dillerine ve edebiyatlarına hâkim olmalı; mutlaka ve mutlaka dünya tarihi bilmeli; felsefe, sosyoloji, psikoloji, iktisat gibi edebiyata komşuluk eden beşerî disiplinlerden yararlanabilecek donanımda olmalı; plastik sanatlardan anlamalı ve onların edebiyatla olan korelasyonlarını yakalayabilmeli; edebiyatın İslamiyet öncesi-sonrası, doğulusu-batılısı, sözlüsü-yazılısı, halk için olanı-olmayanı, eskisi-yenisi, yazması-basması, havassı-avamı, yükseği-alçağı, etnisitesi, cinsiyeti, sağı-solu olmayacağı bilgisini taşımaları ve bu geniş arazide yabancılık çekmeden dolaşabilecek vüsatte olmalı. Böyle pek çok özellik sıralayabilirim; fakat, daha şimdiden, bizde bu çapta bir edebiyat adamı olmadığı ortaya çıkmışken, listeyi uzatarak ümitsizliği artırmanın gereği yok.

İyi de bu edebiyat tarihçisi, Batı'da olduğu gibi koskoca Türk edebiyatı tarihini tek başına yazabilecek mi?

Malzeme toplama ve değerlendirme işini yapacak uzmanlar üzerlerine düşeni hakkıyla yerine getirmişler, edebiyat tarihçisi de saydığım, saymadığım, saymaya çekindiğim bütün teçhizatıyla yetiştirilmiş ise, koca bir edebiyatı tek kişi yazabilir; ömrüne mal olsa bile... Fazlasıyla hayal ürünü gibi görünse de dünyada bunu yapabilmiş pek çok isim var. Bizde niçin olmasın? Tek mesele, zaman... Edebiyat tarihinin ihtiyaç duyduğu malzemenin teknil hâle getirilmesi de zaman istiyor, onu değerlendirecek bu olgunlukta birini yetiştirmek de... Böyle savruk, tembel ve eyyamcı kaldığımız müddetçe, yüz yıldan evvel olumlu bir gelişme beklemeyelim derim. Sakın bana fazla karamsar olduğumu söylemeyin. Sadece gerçekçiyim.

Son yıllarda –akademik dergilerin de artmasıyla birlikte– edebî eleştirinin akademik alana doğru kaydığını, metnin veya yazarın büyük ölçüde çağdaş edebiyat kuramlarının merkeze alınarak incelendiği makalelerin yayımlandığını görüyoruz. Akademik nitelik taşıdıkları gerekçesiyle bu tür yazıların daha fazla ciddiye alındıklarını da söyleyebiliriz.

Biliyorum, sormaya hazırlandığınız soru henüz gelmedi. Yine de burada araya girmeden edemedim. Beşerî disiplinler ve onların her birinde yapılan neşirler için, bu “ciddiyet” meselesini derinden tartışmamız gerekirdi; zülf-i yâre dokunmak korkusuyla erteliyoruz. Aslında, ömrümce eleştirdiğim akademizmin en garip ve çarpık uygulamalarını yaşıyoruz. Ciddiyet’in yanlış yerlerde aranması da bunun önemli bir parçası... Beşerî disiplinler pozitif bilim kapsamına giremeyeceği için, edebiyatta sanki çok bilimsel makaleler yazılabilirmiş gibi davrananları anlamak mümkün değil. Bütün dünya Âşık Sümmânî hakkındaki makalemizi okumak için sıraya girmiş gibi, başta İngilizce özetin, sonra “key words”ün sıralandığı o bildik garabetin birilerine pek akademik ve bilimsel görünmesi garip değil mi? Hakemli dergilerin, atıflı dizinlerin, puanlamaların ortasında kalınca, makale yazmanın amacı da değişiyor. Daha garibini söyleyeyim: Akademik puanlamanın acayip kriterleri makaleyi kitaptan ziyade önemseyince, kitaplaşan hacimli çalışmaların sayısında ve kalitesinde de ciddi bir düşüş yaşanıyor.

Bunu ben de gözledim. Diğer taraftan, edebiyat-sanat-kültür dergilerinde, günlük hayatın parçası hâline gelmiş eser tanıtımı, eleştiri ve inceleme yazıları yayımlanıyor. Özellikle edebiyat dergilerinde yayımlanan bu türden yazılarda, çoğu zaman yazar veya eserle ilgili olumsuz yargıların kasten geri çekildiği görülmekte. Türk edebiyatında edebiyat eleştirisinin işlevini yerine getirdiğini düşünüyor musunuz?

Benim takıldığım, akademik dergiler ve onların ciddiyet problemi... Edebiyat dergileri ise, tam da olması gerekeni yaparak, eser üzerinde zihin yoranların yazdıklarını neşrediyor. Bu yazıların hiçbiri makale olmak derdinde değil. Handiyse tamamı deneme... Dikkat çektiğiniz hususta haklısınız ama, küçük bir ayırım yapmak gerek. Tanıtma yazısı, adının da işaret ettiği gibi, yeni yayımlanan eserlerin üstünkörü de olsa okura tanıtılması için kaleme alınır. Eleştiri kastı taşımadığı için, suya sabuna değmeyen yazılardır. Sizin beklediğiniz yargıları vermek, onun işi değildir. O hâlde, haklı olduğunuz nokta neresi? Kavramların içini boşaltma geleneğimiz bu bahiste de işleyince, hem eleştiriler sade suya tirit tanıtma yazılarına benzedi hem de tanıtma yazıları eleştiri zannedilmeye başladı. Böyle şey olur mu, demeyin; ömrü boyunca sadece tanıtma yazısı yazmış Doğan Hızlan, Cumhurbaşkanlığının verdiği Kültür ve Sanat Büyük Ödülü’nü eleştiri dalında aldı. Demek ki, kavramsal sıkıntımızı zirvede de yaşıyormuş.

Edebiyat eleştirisinin işlevini yerine getirip getirmediğine karar verebilmek için, eleştirinin işlevini hatırlamak zorundayız. Oysa, en kolay unuttuğumuz da o olmuştu. Edebiyat bir pozitif bilim olmayınca, onun eleştirisinden objektif değerlendirme beklemek de hamhayal oluyor. En basit hâliyle eserin iyisini kötüsünden ayırmasını beklediğimiz eleştiri “Dostuma dost, düşmenime yamanam” ilkesiyle hareket edince, ortada hakşinaslık, insaf, soğukkanlılık, tarafsızlık, görev bilinci, sorumluluk gibi değerlerin hiçbiri de kalmıyor. Bir

eleme var elbet; lakin iyi'yi kötü'den değil, bizim'kini onlar'dan ayırıyor. Ayırmakla da kalmıyor, kayırıyor.

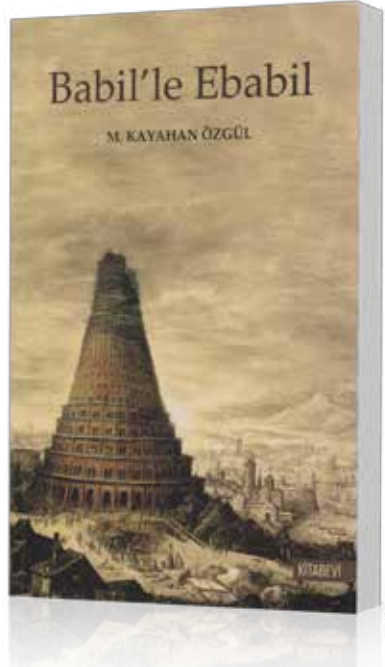
Sizce edebî eleştirinin belirli formu olmalı mı? Edebî eleştiri mekanizmasının düzgün çalışması edebiyat tarihini nasıl etkiliyor?

Eleştirinin formu değil, metodu olur tabii... Mutlaka form aranıyorsa, eleştiri de denemeye pek yaraşır. Metot'u bizde kahir ekseriyet yanlış anlıyor. Eleştirmenin bir metodu olur ve önüne aldığı her esere onu uygular zannı galip... Oysa eser, değerlendirilmesi için en münasip olan metodu eleştirmene fısıldar. İyi eleştirmen, metodu elinde gezen değil, metnin fısıldadığını duyup dikkate alandır. Evet, eleştirmen donanımlı olmalıdır; lakin, onun bu donanımını kullanması için fırsat da verilmelidir. Eleştiri edebiyat dergilerinden kitap eklerine kaydığında veya dergilerin yayınevleri ile olan münasebeti sıkılaştığında, sağlıklı eleştirinin icra alanı daralır. Metnin değeri eleştirinin tek kıstası olmaktan çıkar ve dergi ile yayıncı arasındaki kâr-zarar hesaplarına, reklam gelirlerine, birbirinin sırtını kaşıma heveslerine kurban edilmeye başlar. Bundan sonrası, eleştirinin üstüne düşeni yapmadığı zor ve yoz dönemin başlangıcıdır.

Eleştiri, varlık sebebini doğru anlamalı ve anlatmalıdır. Onun eleme görevi sadece "Yeni çıkan kitaplardan hangileri okunmaya değer? Hangilerini alsak?" sorularına cevap vermekle sınırlı değildir. Bu cevaplar aktüel eleştirinin alanına girer ve o alanın tamamını da oluşturur. Eleştirinin asıl önemli görevi, "Dünden kalan hangi eserler ölümsüz ve yarınlara taşınmaya değer?" sorusuna da cevap aramaktır. Edebiyat tarihçisi binlerce eseri eleyerek çalışmasına girmesi gerekenleri tespit etmek için oyalanamaz; eleştirinin burada verdiği cevaplara güvenir. Daha sarıh bir söyleyişle, eleştirinin nihai amacı edebiyat tarihine kalacak malzemeyi tespittir. Eleştiri kokuşmuşsa ve tembel, cahil, sorumsuz, çıkarıcı ellere düşmüşse, edebiyat tarihinin yazılma ihtimali kalmaz.

Araştırmacıların, özellikle Tanpınar, Oğuz Atay, Orhan Pamuk başta olmak üzere belli başlı şair ve yazarlar üzerine fazlaca yoğunlaştığı dikkat çekmekte. Bu yazara itibar kazandırma gayretinden mi ileri geliyor? Yoksa yeni keşifler söz konusu mu? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Sorunuz, cevabın bir kısmını da içinde saklıyor. Ediplerin "belli başlı" olanları için daha fazla mesai harcanması gayet tabiidir. Buradaki asıl sıkıntı, "belli başlı"ların tespitinde... Cümlelenizin faili araştırmacılar gibi görünse de gerçek

öyle değil. Belli başlıların başka kimler olabileceğini araştırmak da onların işidir, kıymetli ama unutulmuş, önemsenmemiş eserleri gün ışığı ile tanıştırmak da... Araştırmacı bunu yapmazsa, “belli başlılar”ın tespiti, esassız kabullerimizin mesnetsiz sonucu olmaya başlar. Saydığınız isimler zaten “belli başlı”lığı şüphe götürmeyenler... Araştırmacı olsa olsa onların bilinmeyen metinlerini bulmak için arkeolojik kazılar yapabilir. Asıl sıkıntı araştırmacılar da ve araştırmalarında değil, “inceleme” adı altında karalanan yavelerde... Yeni bir şeyler söylemeyen, sade suya tirit, âdet yerini bulsun diye yazılmış ve inceleme zannedilmiş varak-pâreler yok mu, işte itibar göstermeyerek sayısının azaltılması gerekenler asıl onlar...

Bu incelemeler, düşündüğünüz gibi yazara itibar kazandırmak azmiyle çırpıştırılmış değil; daha doğrusu, büyük kısmı böyle değil. Zaten adını bengü taş kazıtmış isimler hakkında yazıldıklarıyla, edibin ölümsüzlüğüne ömür katacak hâlleri yok. Burada iki saik var ki, her ikisi de bir incelemenin çirak elinden çıktığının kuvvetli delili... İlki, yalnızca çok sevdiği ve etkilendiği edipler hakkında yazmak sevimliliği... İkincisi de meşhur bir isim hakkında yazınca, onun yıldız tozundan birazcığı da kendi üstüne bulaşır zannetmek ihtirası... Bir yanda adını bile bilmediğimiz yüzlerce edibin binlerce eseri öylece, hiç dokunulmadan dururken, diğer yanda birkaç “belli başlı” ismin bütün ilgiyi toplamasında garip olmasa da haksızca bir taraf buluyorum. Bahsettiğiniz keşifler bazen, nadiren bu şöhretli edipler hakkında da olabilir; lakin, diğer isimler tamamen karanlıkta, bâkir ve keşfedilmeyi bekler iken, “belli başlı”lara yoğunlaşmamızda içime sinmeyen şeyler hissediyorum.

“Edebiyatın koskoca meselelerine yönelmeyen, dev eserlerin adı kadar büyük problematiklerin gölgesinde kalan, hatta düşmüş gölgesinde ezilen kırıntılarla uğraşma”nın sebebi de bu söylediklerinizle bağlantılı galiba.

Hem de derinden... Kocaman bir edebiyata dair değerlendirmelerin eski-yeni, kulak için-göz için, toplum için-sanat için, manzum şiir-serbest şiir, toplumluluk, Garip, II. Yeni, modern-postmodern gibi sekiz-on mesele etrafında döndüğü bir noosferde, açtığınız her yeni konu küçücük kalıyor. Ama benim de hassaten kırıntılara yönelen özel bir ilğim olduğunu söylemeliyim. Detayları kontüre yeğlemek, gönüllü tercihim... Parçadan bütüne uzanan yol katedilmeden bütünden parçaya yönelmeyi lüks sayıyorum. Atomistik dikkatin toparlayacağı ayrıntılar olmadan holistik aşamaya geçmek, yetersiz ve üstün-körü bilgiye razı olmaktır. Karakterimle mikro çalışmalardan beklediklerim örtüşünce, söyledikimle yaptığım da uyuşur oldu.

Bu mikro çalışmalarını Seke Seke Ben Geldim adıyla, seri hâlinde yayımladınız. Şimdiye dek toplam dört cilt yayımlandı, beşincisi de bugünlerde okurla buluştu. Adını “sekme” koyduğunuz küçük metinler yazıyorsunuz. Hâl böyle olunca okur olarak bu uğraşın, bir tür proje olup olmadığı merak ediliyor. Türk edebiyatına yeni bir tür veya form mu kazandırmak istiyorsunuz?

“Sekme” adının çok yakışacağını düşündüğüm bu ufarak metinleri önemsiyorum; zira, bir boşluğu doldurduğunu görüyorum. Bunların bir kısmı fragman... Daha büyük bir bütünün parçası... Tam bir “fragmentation” durumu... Daha büyük parçası da minik denemeler, kışkırtıcı notlar, birisi heveslenip çalışsa iyi olacağını düşündüğüm konu teklifleri ve bulabildiğim malzemele-ri, ikazlar, eleştiriler, yorumlar... Hepsi de mikro ölçekli ayrıntılar... Bazen bir sahifede üç-beş farklı konuya atlanabildiği için, daldan dala sekerek ilerleyen bu metinlere “sekme”den daha uygun isim bulamadım. Günün birinde, kelimenin terimleştğini ve nihayetinde de TDK sözlüğünde yer aldığını görmek benim için büyük mutluluk olurdu.

Sekmeler hakkındaki cümlelerim, ortada bir proje olduğu fikrini uyandırıyor mu, bilemedim. Benim cephemden bakılınca, farklı görünüyor. Sekmeleri yıllardır yazıyorum. Hatıra defterlerimde, dosyalarımnda, bilgisayarımnda oraya buraya savrulmuş hâlde pek çok sekme vardı; ama bunlara “sekme” deyişim ve bir araya gelebileceğini fark edişim yeni bin yılda... Makale olmak için küçük, fakat mutlaka anılması gerekecek kadar da önemli yazılar için kullandığım “sekme” adlandırmasının yadırganmadığını görmek ve kullanıldığını duymak, okumak böyle bir metin kurma tarzına ihtiyaç olduğunu söylüyor. Umarım yaygınlaşır.

Seke Seke Ben Geldim’in beşinci cildi okurlarınızın en son okuduğu kitabınız oldu. Anlaşılan o ki, bu serinin devamı gelecek. Peki okurlarınız ileride neler okuyacaklar? Tezgâhta başka çalışmalar var mı?

Sekmeleri çekmecelerimde ve zihnimde biriktirdiklerimi boşaltmanın yolu olarak gördüğüm için, yazmayı sürdürceğimi sanıyorum. Uygun gördüklerimi bir bilgisayar dosyasına atıyorum. Orada birkaç ciltlik daha sekme malzemesi olsa gerek. Alışınca, yazmayı sürdürdüm; vazgeçmek de zor görünüyor.

Birkaç çalışmayı aynı anda sürdürmekten hoşlanıyorum. Birini çalışmaktan yorulunca, diğerine geçerek zihnimi yeniliyorum. Hayli garip bir şey yapıyorum: Bir çalışmayı tamamladığımda bilgisayarımna gömüyorum. Halledilmesi gerektiğini düşündüğüm mesele yazıya dökülmüşse, o hafifleme bana yetiyor. Yayınlanıp yayınlanmadığı beni hiç ilgilendirmiyor. O yüzden de yıllardır duran ve kitaplaşacağı zamanı sabırla bekleyen dosyalarım beliriyor. Bir de uzayıp giden çalışmalar var. Sözün gelişi, son beş yıldır Sultan Mecid devri (1839-1861) edebiyatını araştırıyorum. Muhtemelen, daha beş yıl çalışmam gerekecek. Aynı durumda birkaç dosyam daha var. Aralarında, geçen yüzyıldan kalmış “asır-dîde” olanları bile çıkar. Hızlı çalışıp yazamayışımı da üstüne ekleyince, masaüstünde pek çok kitabı aynı anda görüyorum.

Muhterem hocam bu keyifli söyleşi ve ufuk açıcı cevaplarınız için müteşekkirim.

Asıl ben teşekkür ederim. Zevkli bir sohbetti.